

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Розглянуто проблему впровадження дистанційного навчання, як сучасної педагогічної технології, на основі використання новітніх інформаційних і комунікаційних технологій. Проаналізовано доцільність та можливості поєднання так званих класичних і дистанційних форм навчання. Визначено основні напрямки діяльності щодо створення педагогічної системи дистанційного навчання в Україні.

Ключові слова: дистанційне навчання, педагогічна технологія, форми, методи, мотивація, розвиток здібностей.

На сучасному етапі реформування освіти дистанційне навчання, завдяки впровадженню новітніх інформаційних і комунікаційних технологій, переживає кардинальне оновлення змісту, форм і методів здійснення, і водночас відбувається принципове переосмислення цілепокладання дистанційного навчання та дистанційної освіти, як освітніх технологій.

Нові освітні можливості, які багато в чому є наслідком різкого зростання технічних, комунікаційних та інформаційних можливостей, зумовлених новітніми інформаційними технологіями, зумовили той факт, що дистанційне навчання замість допоміжної і досить другорядної форми навчання (а в ряді ситуацій і здобуття освіти) все більше розглядається, як одна з основних, сучасних і, головне, ефективних форм навчання.

У зв'язку з цим усе більш актуальною стає проблема співвідношення так званих класичних і дистанційних форм навчання. Усебічного зваженого аналізу з точки зору ефективності та доцільності застосування потребують усі існуючі, створені в різний час і на різних технічних, економічних, історичних, соціальних тощо етапах розвитку суспільства форми, методи, способи навчання тощо. Очевидно, що зазначений аналіз повинен бути критичним, по можливості об'єктивним (науково обґрунтованим) та позбавленим зайвої емоційності, як щодо захоплення новітнім, апріорі сучасним і тому перспективним так і необґрунтованого наполягання на використанні лише апробованих і перевірених часом і педагогічною практикою технологій і методик.

Очевидно, що проблема дистанційного навчання є актуальною для всіх ланок освіти, водночас, на наш погляд, існують певні відмінності у його цілях та можливих способах реалізації щодо загальної середньої (обов'язкової) та різних ступенів вищої (професійної) та професійно-технічної освіти. Ми зупинимось на більш детальному вивченні проблем дистанційного навчання саме у процесі здобуття загальної середньої освіти.

Також зазначимо, що ми свідомо розглядаємо різні педагогічні технології процесу навчання, а не здобуття освіти, як формалізованого та унормованого і задокументованого результату процесу навчання.

Традиційно навчання ми розуміємо як процес організованої діяльності, спрямованої на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці. Цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини. Водночас, оскільки сферою наших професійних інтересів є робота з інтелектуально обдарованою молоддю, окремим аспектом нашого дослідження є взаємозв'язок і взаємовплив навчання, зокрема дистанційного, і розвитку здібностей учнів, а також методичні можливості використання саме дистанційного навчання з метою цілеспрямованого розвитку загальних і спеціальних здібностей учнівської, зокрема обдарованої, молоді. Відповідно до зазначеного аспекту дослідження, уточнено, ми розглядаємо навчання як педагогічний процес, спрямований на організацію та стимулювання пізнавальної діяльності учнів щодо отримання знань, умінь, навичок (компетенцій), розвитку (саморозвитку) здібностей тощо.

Виходячи з цього розглянемо декілька взаємопов'язаних питань, відповіді на які сприятимуть оптимальному поєднанню і використанню можливостей сучасних інформаційних технологій з досвідом і можливостями класичної педагогіки та створенню на цій основі фактично нових педагогічних технологій.

– Фактом є те, що сучасні інформаційні технології змінюють в цілому швидкість та методику передачі, сприймання, зберігання та опрацювання інформації. Але кардинально змінюється не просто об'єм інформації, що надходить, ці кількісні зміни необхідно зумовили виникнення якісних змін у способі сприйняття, перетворення та усвідомлення інформації. Технічні та технологічні новації в інформаційній сфері зумовили якісні зміни в сфері психології спілкування та обміну інформацією, сфері формування пізнавальних потреб та інтересів, сфері оперування та перетворення інформації, що врешті решт зумовило зміну поняття сучасного стилю мислення, яке зараз вже є нерозривно пов'язане з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Відповідно сам факт та можливість

дистанційного спілкування, набуття та обміну інформацією на сучасному етапі розглядаються як необхідні умови навчання, його цікавості, сучасності та престижності.

– У цьому розумінні змінюється (але не невілюється) роль класичного уроку в навчальному процесі. З одного боку можна чути, що подекуди вчителів дратує використання учнями телефонів та планшетів на уроках, що цілком зрозуміло, якщо мова іде про відволікання школярів від навчання. Водночас вже зараз навіть звичайний сучасний урок важко собі уявити без можливості щось сфотографувати з дошки чи з підручника, збільшити або зменшити картинку для зручності опрацювання, самостійно (відповідно до розподілених завдань) знайти в Інтернеті якусь додаткову інформацію і безпосередньо на уроці колективно, активно діючи, шляхом пошуку, синтезу, узагальнення та аналізу інформації отримати нове знання. Такий метод активного навчання на загалом класичному уроці робить його по-перше суб'єктивно більш цікавим для учнів, по-друге суттєво ефективнішим порівняно з пасивним навчанням, що ґрунтується на репродуктивних методах, по-третє підсвідомо, ненав'язливо привчає школярів до самостійної, у тому числі колективної роботи, пошуку, опрацюванню, аналізу та синтезу нового знання.

– У зв'язку зі зміною форм, методів та самого поняття самостійного навчання, виникає необхідність переосмислення таких вже дещо призабутих форм дистанційного навчання, якими тривалий час були заочні телевізійні школи, уроки-рубрики у періодичних наукових та науково-популярних журналах, періодичні виїзні школи-семінари тощо. Очевидно, що сучасні засоби комунікації дають можливість використання напрацьованих раніше десятиліттями методичних знахідок щодо конкретного змісту навчальних предметів, але в режимі он-лайн, без необхідності втрати часу на перерви в спілкуванні, але з можливістю використання позитивних психологічних моментів особистого спілкування, можливості дистанційного, але безпосереднього обміну думками, проведення дискусії, формування інтегрованої точки зору тощо. Тобто, у цьому розумінні "застарілі" форми дистанційного навчання можуть бути і мають бути без втрати якості змісту досить легко з технологічної точки зору осучаснені зі збереженням усіх конкретно-змістових і методичних напрацювань.

– У контексті дистанційного навчання нового звучання набуває поняття індивідуального навчання. Причому змістових відтінків та нюансів у цьому аспекті може бути безліч, починаючи від залучення хворих учнів, тимчасово позбавлених можливості відвідувати колективні заняття, до дистанційної он-лайн участі у відповідних уроках, до організації спеціальних циклів занять для серйозно хворих учнів, переведених спеціальним рішенням на тривалий індивідуальний режим навчання і закінчуючи банальним репетиторством, яке при бажанні можна здійснювати майже за тим же сценарієм також дистанційно (але репетиторство не є предметом нашого дослідження).

Можливість дистанційного навчання передбачає, зокрема, можливість індивідуального або індивідуальноорієнтованого навчання, що в свою чергу робить актуальною діяльність тьютора, тобто людини, що відповідає за педагогічні аспекти процесу індивідуалізації навчання.

– У зв'язку з оновленням форм і методів сучасного навчання, окремо доцільно розглянути лекцію, як класичну, але водночас сучасну форму передачі інформації, що може здійснюватись, зокрема, в режимі он-лайн. Очевидно, що вважати лекцію застарілою формою лише на підставі того, що "так було дуже давно" є примітивним і невиправданим, водночас сучасна лекція, як правило, має відрізнятися навіть від лекції на ту ж саму тему, але кількарічної давнини. Різниця, перш за все, зумовлена по-перше осучасненим (за потреби) змістом, по-друге – використанням сучасного наочного матеріалу, сучасних засобів візуалізації, презентації матеріалу засобами, що не лише полегшують його сприйняття, але й дозволяють слухачам економити час та зусилля щодо його збереження та відтворення, займати активну позицію щодо вивчення та аналізу матеріалу, вести паралельний пошук спорідненої та пов'язаної інформації тощо. Он-лайн лекція, на нашу думку, безумовно має певні вади порівняно з класичним аудиторним спілкуванням (наприклад, психологічна атмосфера камерності творення наукового знання тощо), водночас аудиторія он-лайн лекції може бути незрівнянно більшою і різноманітнішою, що, безумовно, з одного боку надихає та стимулює лектора, а з іншого – створює можливості для більш плідного обговорення, осмислення використання отриманої інформації.

– Щодо принципово нових форм і методів навчання, яке доцільно і більш ефективно здійснювати саме дистанційно, то, на наш погляд, такими можна вважати перші етапи Інтернет-олімпіад (окрім фінального етапу), основною метою яких є функція стимулювання пізнавальних інтересів та функція попереднього відбору учасників, а також Інтернет-конференції, вебінари та інші новітні форми оперативного дистанційного обміну та опрацювання інформації тощо. Водночас варто пам'ятати, що в цілому навчання завжди проводилося і має проводитися не заради модних зовнішніх ефектів, а заради засвоєння змісту, набуття знань, умінь, навичок і досягнення кінцевого результату (формування компетентності), а його форма має бути відповідною і підбиратися з урахуванням усіх обставин, можливостей та пізнавальних потреб учнів.

– Будь-яка діяльність, а тим більше дистанційна, окрім організації та змістового наповнення потребує контролю виконання. Контроль дистанційного навчання є досить слабким місцем даної технології, оскільки ґрунтується переважно на самосвідомості та бажанні учнів, а методи зовнішнього і незалежного контролю можуть бути застосовані переважно на певних проміжних підсумкових або кінцевих (фінальних) етапах навчання. На інших етапах, строго кажучи, якщо не ставити за мету створення спеціалізованої системи дистанційного контролю навчальних досягнень, як окремої складної і

захищеної інформаційно-комп'ютерної технології, результати дистанційного контролю навчальних досягнень є досить суб'єктивними (незалежно від форми здійснення – письмова, усна, тестова тощо) і при бажанні можуть бути порівняно легко спотворені. Водночас, як свідчить досвід педагогічної діяльності, відмова від проведення контролю за процесами і результатами дистанційного навчання є також неприпустимою, але сам контроль переважно має носити якісний, оціночний (а фактично стимулюючий) характер. Більш важливим і методично складним питанням є встановлення співвідношення часток "добровільно-свідомої" і "зовнішньо-регламентованої", тобто більш чітко і покроково керованої і, відповідно, контрольованої дистанційної навчальної діяльності.

– Ще одним пов'язаним з попереднім аспектом є доцільна форма здійснення та інтенсивність зворотного зв'язку, який полягає не тільки і не стільки в контролюванні та оцінюванні формальних результатів навчання, скільки у вивченні та оцінюванні принципової можливості та ефективності дистанційного навчання певному змісту, певним формам роботи, можливості дистанційно зацікавлювати та задовольняти пізнавальні потреби та інтереси учнів тощо. Окремим важливим аспектом, на нашу думку, є визначення та наукове обґрунтування видів навчальної діяльності, можливо з урахуванням особливостей вивчення конкретних навчальних дисциплін (природничі – гуманітарні, теоретичні – експериментальні тощо) яку принципово неможливо або ж через низьку ефективність недоцільно реалізовувати у форматі дистанційного навчання. Прикладами такої діяльності може бути самостійне дистанційне проведення небезпечних дослідів з фізики, хімії, біології тощо, самостійне здійснення деяких психологічних дослідів, результати яких можуть виявитись неочікуваними і шокуючими для невідповідної дитячої психіки тощо. У будь-якому разі зворотний зв'язок у процесі дистанційного навчання має по-перше слугувати регулюванню та корекції власне пізнавальних процесів, а з іншого боку слугувати запобіжником можливих негативних проявів та ефектів.

– З особливостями мотивації до дистанційного навчання, формами заохочення та можливостями здійснення контролю пов'язане визначення контингенту, для якого створюється дистанційне навчання, а також кадрове та відповідне нормативно-правове забезпечення процесу дистанційного навчання.

Зрозуміло, що дистанційне навчання априорі розраховане на учнів, мотивація яких є щонайменше вище середньої, інакше, як свідчить досвід, враховуючи до того ж складність контролю за процесом навчання, його результати з великою ймовірністю можуть виявитись надзвичайно формалізованими і незадовільними.

Водночас, іншим плюсом застосування дистанційного навчання може бути навчання, наприклад, в умовах позбавлення волі, коли є доступ до мережі Інтернет, до освітніх ресурсів і водночас є можливість забезпечення досить жорсткого контролю за процесом та результатом навчання. Але, як правило, дистанційно навчаються ті, хто має бажання і реалізує його, використовуючи сучасні технології.

Педагогічні кадри, задіяні в процесі дистанційного навчання, окрім високого фахового рівня володіння відповідним предметом мають принаймні кваліфіковано використовувати інформаційно-комунікаційні технології для презентації матеріалу, передачі та обміну інформацією, а головне, рівень кваліфікації педагогів повинен забезпечувати їм можливість бачити можливість і доцільність подання навчального матеріалу сучасними методами і дозволяв би реалізувати це бачення на практиці.

Але, очевидно, що педагогічні кадри не можуть і не мають виконувати все, що пов'язане із забезпеченням дистанційного навчання. Отже, потрібна система інженерно-технічного забезпечення та підтримки відповідного навчального процесу. Потрібна система оновлення інформаційно-програмного забезпечення та розвитку мереж, підготовки і перепідготовки відповідних кадрів тощо.

У зв'язку з цим зазначимо, що окрім опрацювання методичних аспектів, дистанційне навчання, як новітня форма і технологія навчання, потребує ретельного нормативно-правового врегулювання, оскільки, як свідчить практика педагогічної діяльності, досить багато аспектів процесу дистанційного навчання (педагогічних, адміністративних, інженерно-технічних тощо) є принципово новими і, як наслідок, зовсім не відображеними в нормативно-правових документах.

– Окремим і на наш погляд дуже перспективним напрямком дистанційного навчання є навчання, спрямоване на розвиток спеціальних здібностей обдарованої молоді, що проживає у селі, місцевостях, віддалених від потужних наукових, технічних центрів та не має можливості стаціонарно (очно) повноцінно навчатись на рівні, що відповідає їх здібностям, обдаруванням, пізнавальним потребам та інтересам.

Навчання обдарованої молоді на сучасному етапі розвитку системи освіти, з одного боку є одним з найбільш вразливих освітніх напрямків, оскільки матеріальне і соціальне розшарування суспільства ведуть до нерівності доступу учнів до якісної освіти, а з іншого боку саме в сфері навчання обдарованої молоді запровадження дистанційного навчання відкриває практично безмежні можливості дистанційного навчання та розвитку здібностей учнів, які априорі найбільше потребують і найбільше готові до інтенсивного навчання та цілеспрямованого розвитку здібностей і водночас які є одними з найбільш мотивованих до такого роду навчання.

Окремо зазначимо і наголосимо, що в усіх варіантах та модифікаціях дистанційного навчання абсолютно окремим організаційним, методичним та змістовим аспектом залишається проведення експериментальних, практичних та інших робіт або окремих заходів, пов'язаних з використанням спеціального, або спеціального, або дороговартісного обладнання, матеріалів тощо або ж виконання робіт, які можуть бути небезпечними або ж пов'язані з використанням небезпечних, отруйних, токсичних тощо матеріалів, реактивів, речовин, технологій тощо і які не можна або недоцільно проводити дистанційно і без участі дорослих фахівців. Цей аспект є невід'ємною складовою і суттєвим

об'єктивним обмеженням застосування технології дистанційного навчання, але лише його усвідомлення та адекватне урахування може сприяти безпечності застосування сучасних педагогічних, інформаційно-комунікаційних, управлінських та інших технологій і методик.

Загалом усі перелічені і окреслені нами аспекти визначають засади формування педагогічної системи дистанційного навчання в Україні. Зрозуміло, що окремі елементи такої системи вже є частково сформованими, функціонують на базі окремих навчальних закладів і є інтегрованими у їх педагогічні системи, але формування педагогічної системи дистанційного навчання в Україні має велике значення з точки зору реформування та осучаснення системи освіти в цілому та розвитку нових форм роботи з обдарованою молоддю зокрема.

Використані джерела

1. Крeмiнський Б. Г. Педагогічні технології з точки зору співвідношення та взаємодії методики і технології / Б. Г. Крeмiнський // Вісн. Черніг. нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – № 127. – С. 73–76. – (Серія "Педагогічні науки").
2. Крeмiнський Б. Г. Співвідношення традиційних і деяких новітніх напрямків учіння фізики на сучасному етапі / Б. Г. Крeмiнський // Дидактика фізики як концептуальна основа формування компетентнісних і світоглядних якостей майбутнього фахівця фізико-технологічного профілю: зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 21. – С. 200–203. – (Серія "Педагогічна").
3. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
4. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В. М. Кухаренко, С. М. Березенська, К. Л. Бугайчук та ін.; за ред. В. М. Кухаренка. – Харків: Міськдрук, НТУ "ХПІ", 2016. – 284 с.

Kreminskyi B.G.

DISTANCE LEARNING HOW EDUCATIONAL TECHNOLOGY: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Considers the problems of implementation of distance learning as a modern educational technology based on the use of new information and communication technologies. Analyzed the feasibility and possibility of combination of the so-called classical and distance learning. The main directions of activities for creation of the pedagogical system of distance learning in Ukraine.

The problem of distance learning relevant to all levels of education. At the same time, there are some differences in the goals and possible ways of implementation to the overall average (mandatory) and various levels of higher (professional) and vocational education.

Traditionally, learning is understood as a process of organized activities aimed at maximizing the uptake and awareness of training material and the further application of acquired knowledge and skills into practice. Purposeful process of transfer and assimilation of knowledge, abilities, skills and ways of human cognitive activity. A separate aspect of our study is the relationship of distance learning and development of abilities of students.

Technical innovations in the field led to a qualitative change in the field of psychology of communication and information exchange in the sphere of formation of cognitive needs and interests. The possibility of remote communication and information exchange at the present stage are considered as necessary conditions of learning, his curiosity, modernity and prestige.

Traditional forms of distance learning needs to be modernized, preserving all specifically-a substantive and methodological developments. The opportunity of distance learning suggests the possibility of individual or personalized learning. Fundamentally new forms of learning that can be implemented remotely, can be considered the first stages of the Internet-Olympiads (except the final stage), and Internet-conferences, webinars and the like. The monitoring of distance learning should be primarily qualitative, evaluative (and actually challenging) character. A separate aspect of the study is to determine appropriate forms of implementation and intensity of feedback. Distance learning students, whose motivation is above average, otherwise the results can be formalized and unsatisfactory.

A very promising area of distance learning is the training focused on the development of special abilities of gifted young people living in rural areas, areas remote from major scientific, technical centers and is not able to fully learn fixed at a level that matches their abilities, talents, cognitive needs and interests.

Key words: *distance learning, educational technology, forms, methods, motivation, the development of abilities.*

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017